

---

---

---

## ТУРИСТИЧЕСКИ МОДУЛИ В ПОДКРЕПА НА ФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

ас. д-р Соня Спасова

*Университет по библиотекознание и информационни технологии*

доц. д-р Румен Драганов

*Университет по библиотекознание и информационни технологии*

**Резюме.** Проучването разглежда съставяне на туристически модули към учебната програма на учениците от първи до дванадесети класове в българските училища при взаимодействието на три държавни управленски системи: културно наследство – образование - туризъм в България. Всяка една от посочените системи се управлява от държавни институции, които във висока степен припокриват своите правомощия относно финансиране и отговорности. Изследването предлага методика относно тяхното координиране чрез модули, които да кореспондират с удовлетворяване на преки потребности на образователната система и обществото. Предлага се методология за междуинституционално сътрудничество за развитие на образователен туризъм в България. Настоящата публикация се реализира по проект проект № КП-06-Н75/17 от 15.12.2023 г. на тема „Изследване на възможности за прилагане и развитие на образователен туризъм в България: Културното наследство в подкрепа на формалното образование“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН.

**Ключови думи:** образователен туризъм; културно наследство; училищно образование

**JEL:** I20

### 1. Въведение.

Образователният туризъм предоставя възможности за учене и обогатяване на знанията по време на пътуване, както по отношение на личностното развитие, така и по отношение стимулирането на икономическия и културен обмен между различните общности, региони и държави. Той се определя като процес от извършване на туристически дейности, обхващащи повече от едно денонощие, чиято основна или второстепенна цел е формално или неформално обучение или образование. (Rithcie, B. W., N. Carr & Chris Cooper, 2003). Изследванията в областта на образователния туризъм играят важна роля в разбирането и усъвършенстването на този вид туризъм, както и в определянето на неговите въздействия и потенциални предизвикателства. Той може да бъде изразен в различни форми, като: екскурзии, лекции, курсове,

работилници и дори дългосрочни образователни програми, които включват престой в различни региони и държави. Този вид туризъм често се отнася до посещения на образователни институции, музеи, изложби, археологически обекти, исторически забележителности, природни резервати и други места от интерес, свързани с наука, история, изкуство, природа и култура, които са неизменна съставна част на системата на културното наследство. Ето защо образователният туризъм е важно, перспективно и масово направление на международния културен обмен.

## **2. Обектите на културното наследство – ресурс за обучение в системата на училищното образование**

Значението на културното наследство по отношение прилагането на актуални иновативни методи в педагогичен и дидактичен план е безспорно. В рамките на ООН (ЮНЕСКО) и на Европейския съюз, културното наследство е базов фактор за формирането на политиката не само за межкултурна интеграция, но и за устойчиво развитие на отделните страни, чрез ефективна и ефикасна социализация на културните ценности за развитие на образованието и възпитанието. (Cultural Heritage Act, 2009)

Училището като институция има специфични функции в сравнение с други социални институции. То развива човешкия потенциал, формира социални ролеви модели и пренася култура през поколенията. От особено значение за постигане на тези цели е включването в учебното съдържание по отделните учебни предмети на исторически извори. Всяка следа от миналото може да се превърне в извор, ако се ввлече в „потока на историческото знание“, ако се ползва съдържащата се в нея информация за разкриване на миналото. (Табакова, 2013) Интегрирането на културното наследство в цялостната система на училищното образование следва да бъде съобразено с учебното съдържание по учебните предмети в отделните класове. Прието е културното наследство да се включва активно предимно в обучението, свързано с хуманитарните науки, като: история, география, български език, литература, музика, изобразително изкуство. Но то може да се обвърже и с останалите учебни предмети, тъй като всяка наука има своето историческо развитие и това може да бъде отразено в отделните учебни планове и програми. За реализиране на тези дейности е необходимо провеждане на целенасочена държавна и институционална политика за активно сътрудничество между специалистите от сферата на културното наследство с тези от областта на методиката на преподаване по отделните учебни дисциплини. На управленско ниво, държавната политика следва да е насочена към осъществяване на ефикасна комуникация и координация между отговорните ведомства

(Министерство на образованието и науката, Министерство на културата, Държавна агенция „Архиви“, Министерство на туризма, местно самоуправление и др.).

Основна задача за формиране на концептуална рамка за управление на дейностите, свързани със социализацията на културното наследство в системата на училищното образование е сегментирането на ползвателите на продукти и услуги в сферата на културно-историческото образование с отчитане на техните нагласи, очаквания, предпочитания, желания, интереси и потребности. Най-пряко тези принципи кореспондират с обучението по предметите Родинознание, Човекът и обществото, История и цивилизации в начален, прогимназиален и гимназиален етап на образование в България.

Съвременните граници на страната ни обхващат територии, населявани от древността и със съхранени обекти както на недвижимото, така и на движимото културно наследство. Ето защо те могат да бъдат активно използвани като ресурс за прилагане на иновативни образователни методи и подходи в системата на училищното образование.

Целите и задачите на обучението по гореизброените предмети са дефинирани в учебните програми, както следва:

I-II клас : Родинознание. В първи клас учебният предмет е насочен към обогатяване на сетивно-познавателния опит на децата и овладяване на интегрални знания и умения, свързани с близката до детето природна и обществена среда. Той подпомага формирането на представи за България като родина на всички български граждани. Предвижда се прилагане на комплекс от откривателски дейности за наблюдение, изследване, класифициране на обекти от заобикалящия ги свят<sup>1</sup>. Учебната програма по родинознание за II клас има интегративен характер. При реализиране на образователния процес се акцентира върху развитието на познавателния потенциал на ученика и върху формиране на съзнание за българската национална идентичност<sup>2</sup>.

III-IV клас: Човекът и обществото (от древността до днес) Учебният предмет има за цел да даде първоначални знания по география, история и гражданско образование. В трети клас върху основата на фрагменти от историята на българската държава през Средновековието и Възраждането се обогатява и развива съзнание за българска и европейска идентичност. Една от целите на обучението е свързана с разбиране ролята на паметниците за съхраняване на историческата памет. В четвърти клас се изучава Ново и най-ново време, учениците свързва важни забележителности на столицата с историческите епохи, на които принадлежат<sup>3</sup>.

V клас: История и цивилизации (Праистория и Античност). Важно място в курса на обучение заема и историята на днешните български земи през разглежданите епохи като част от Средиземноморския свят. Цели се формиране на отношение към античното културно наследство и неговата роля в историческото битие на Европа и разбиране за органичната връзка между минало и настояще<sup>4</sup>.

VI клас: История и цивилизации. Обучението обхваща епохата на Средновековието, която в рамките на европейската история е периодът V – XV век, а в националната ни история - от най-старата история на славяни и българи до края на XVII век. От учениците се очаква да разпознават паметници на националната култура със световно значение: Боянска църква, Лондонско четвероєвангелие, Ивановски скални църкви, църквите в Несебър<sup>5</sup>.

VII клас: История и цивилизации. Изучава се националната ни история в периода от началото на Възраждането (XVIII в.) до началото на XXI в. От учениците се очаква в следствие на обучението да описват характерни паметници на националната култура, да разпознават образци на българската възрожденска живопис и архитектура, както и да посочват приноси на България в европейското и световното културно наследство. Препоръчва се организиране на екскурзии с учебна цел за посещение на паметници и архитектурни резервати, на музеи и архиви<sup>6</sup>.

VIII клас: История и цивилизации. Обхваща периода XVI век до навечерието на Първата световна война. Териториалният обхват включва както географските параметри на Европа, така и тези части на света, с които европейците са влезли в определени контакти. На база на обучението в VIII клас учениците следва да идентифицират и описват културно-исторически паметници със световно значение и да оценяват европейските приноси в световното културно наследство. Извънкласните дейности, заложили по програмата са свързани с организиране на учебни екскурзии до паметници от българската национална култура и до обекти със световно значение, както и посещение на музеи и музейни сбирки от национално и регионално значение<sup>7</sup>.

IX клас: История и цивилизации. Изучава се историческият период от навечерието на Първата световна война до началото на XXI век. Учебното съдържание цели да формира умения у учениците, чрез които да обясняват традиции, принадлежащи на различни култури и да оценяват значението на националните и европейските приноси в световното културно наследство. Препоръчва се участие в учебни екскурзии и посещения в музеи<sup>8</sup>.

X клас: История и цивилизации. Провежда се пълен курс по българска история – от първи свидетелства за живот по днешните български земи до началото на XXI век. Учебното съдържание е

разпределено в девет основни теми, които следват хронологически историческите периоди. Конкретизират се очаквани резултати за познания относно обекти на националното културно наследство от всяка епоха (пещерата „Козарника“, пещерата „Бачо Киро“, пещерата „Магура“, паметници на елинската, римската и ранновизантийската култура в днешните български земи, Боянската църква, Лондонското четвероевангелие, Ивановските скални църкви, църквите в Несебър и др.). Извънкласните дейности предвиждат отново участие в учебни екскурзии и посещения в музеи<sup>9</sup>.

XI-XII клас: Обучението по история и цивилизации в профилирана подготовка, разпределено в три модула: „Власт и институции“, „Култура и духовност“, „Човек и общество“, които са хронологически обвързани и подчинени на проблемно-тематичния подход. Представя с помощта на ИКТ паметник на гръцкото и римското културно наследство по българските земи. Препоръчва се провеждане на учебна дейност в музейна образователна среда<sup>10</sup>.

### **3. Туристически модули**

Модулното обучение е подход, при който учебното съдържание е разпределено в самостоятелни, но взаимосвързани единици (модули). Този способ е широко използван в съвременното образование поради своята гъвкавост и възможността за индивидуалност. Модулните системи се състоят от различни елементи, които изпълняват определена функция, независимо от разположението им в околната (външна) среда. Предложените модули включват ясно формулирани цели, съдържание и тематично разграничение. Чрез тях се свързват теоретичните с практическите знания, като се очертават предложения за образователни туристически маршрути, които кореспондират с учебното съдържание в системата на училищното образование.

#### **I МОДУЛ: Недвижимо културно наследство**

Целта на настоящия модул е надграждане на компетенции по отношение на разпознаване, разбиране и осмисляне на обектите на недвижимо културно наследство, разположени на територията на Република България от различни исторически епохи. Разработването на туристически маршрути може да бъде изпълнено по различни критерии - съвременна транспортна инфраструктура, исторически пътища, регионална структура и туристическо райониране на България.

1.1. Праистория (III, V, X клас). Туристически образователен маршрут: Туристически район Дунав. Целта на този маршрут е посещение на археологически обекти и овладяване на знания за селищното устройство от най-древната и най-продължителна епоха в

развитието на човечеството (Голяма селищна могила край гр. Русе; Хотнишка селищна могила; Пещера Магурата)

1.2. Античност (III, V, X, XI клас). Туристически образователен маршрут: Античен път „Виа Понтика“. Запознаване на учениците с археологически и архитектурни обекти, създадени по време на гръцката колонизация на Черно море (Аполония, Дебелт, Анхиало, Месемврия, Одесос, Бизон).

1.3. Средновековие (III, VI, X, XI клас). Туристически образователен маршрут: Северен централен и Североизточен район. Очаквани компетенции са учениците да откриват онези политически, стопански, социални и културни процеси, които имат пряко отношение върху формиране облика на средновековните градски центрове и архитектурата на средновековните български столици (Плиска, Преслав, Велико Търново). формирането на концепция за управление на дейностите, свързани интегрирането на културното наследство в системата на училищното образование, е отчитането на пространствени социално-икономически модели в дискурса на регионалното развитие.

1.4. Възраждане (III, VII, X клас). Туристически образователен маршрут: Републикански път I-6 (E871). Проследяване на развитието на градовете като търговски и занаятчийски центрове и отражение на сравнителната икономическа свобода за формиране облика на възрожденските градове, разположени в Предбалкана и Стара планина (Кюстендил, Копривщица, Карлово Калофер, Казанлък).

1.5. Ново и най-ново време (IV, VII, VIII, IX, X клас). Туристически образователен маршрут: Градски областни центрове. Административното деление на Република България определя 27 главни областни градове, равномерно разпределени на територията на страната. Във всеки от тях е възможно да се разработи туристически образователен маршрут, който да запознава учениците с изграждане на съвременните държавни и културни институции в съответния регион.

## II МОДУЛ: Движимо културно наследство (институции)

Реализирането на дейности, относно качествен образователен туризъм следва да отчита териториалното разпределение на културно-историческите институции и обекти. Налице е концентрацията им в определени райони на страната и понякога пълното им отсъствие в други. Ето защо е необходимо формирането на конкретен организационен подход за междуинституционално сътрудничество за всеки район, съобразен с учебното съдържание от една страна и от друга, с наличните за региона културно-исторически институции и обекти. Този модул следва да се разработи и конкретизира партньорството на училищата по места със съответните в административната област културно-образователни организации:

- 2.1. Музеи
- 2.2. Библиотеки
- 2.3. Архиви
- 2.4. Читалища

### III МОДУЛ: Нематериално културно наследство

Съвременното разбиране за значението на нематериалните културни ценности в целокупната система на културно-историческото наследство доведе до въвеждане на правна регламентация за неговото съхраняване, опазване и закрила. Тук под „опазване“ се разбира прилагане на мерки за осигуряване на жизнена трайност на нематериалното наследство предимно чрез формалното и неформално образование. Неговите идентификация, документиране, изследване, съхраняване и популяризиране пряко зависят от степента на образованост на обществото. Ето защо страните, подписали Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство се стремят да използват всички целесъобразни средства за осигуряване на признаване, уважение и популяризиране на нематериалните културни ценности сред обществеността. Основен инструмент за постигане на тези цели е създаването на програми за образование и повишаване заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младежта (Convention, 2006) . Училищното образование осигурява най-широк достъп до тази целева група и би следвало да бъде водеща институция за прилагане на гореизброените дейности и развитие на образователни туристически маршрути в няколко направления:

- 3.1. Традиционна кухня
- 3.2. Празничен календар
- 3.3. Музикално и танцово изкуство
- 3.4. Традиционни занаяти

### IV МОДУЛ: Пресъздавам историята.

Безспорно изкуството е водещ проводник на познанието за културното наследство, защото то ползва впечатления, знания и умения за творческа изява на субективните представи на твореца за себе си и за света. В съответствие с туристическите образователни маршрути в Модул I за отделните класове е възможно да се предвидят дейности, свързани с:

- 4.1. Изобразително изкуство
- 4.2. Приложни изкуства
- 4.3. Фотография.

### V МОДУЛ: Гражданин на България

Този модул има за цел да конкретизира направления, чрез които да се повишат информираността и компетенциите на всеки отделен гражданин за значението на културното наследство по отношение

устойчивото икономическо, политическо, социално и културно развитие. Разработените туристически образователни маршрути могат да се обвържат не само с училищното образование, но и със съвременните тенденции за прилагане на дейности за учене през целия живот. Те могат да бъдат структуриране в следните тематични линии:

5.1. 100 национални туристически обекти

5.2. Чудесата на България

5.3. 10 чудеса на родния ми край

#### VI МОДУЛ: Популяризирам историята

Възможностите, които предоставя Интернет за споделяне на информация са безспорни и нямат аналог в исторически аспект. Днес социалните мрежи играят важна роля в съвременното общество и имат значително влияние в различни аспекти на живота, включително комуникация, маркетинг, образование, политика. Особено това се отнася за младите поколения. Този модул предвижда изграждане на образователни туристически маршрути в съответствие с популярни сред младите хора дестинации и обекти и споделянето им в социалните мрежи.

#### 4. Заключение

Държавната политика за модернизиране на образователната система следва да е насочена към осъществяване на ефикасна комуникация и координация между отговорните управленски органи на законодателната, изпълнителната и местната власт (Министерство на образованието и науката, Министерство на културата, Държавна агенция „Архиви“, Министерство на туризма, местно самоуправление и др.) за развитие на образователен туризъм в страната.. Прилагането на този подход ще се отрази благоприятно при взаимодействието и на отделните институции, които по своята същност представляват елементите на трите основни системи: културно наследство – образование - туризъм в България.

#### БЛАГОДАРНОСТИ

Настоящата публикация се реализира по проект проект № КП-06-Н75/17 от 15.12.2023 г. на тема *„Изследване на възможности за прилагане и развитие на образователен туризъм в България: Културното наследство в подкрепа на формалното образование“*, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН.

#### NOTES

<sup>1</sup> Приложение № 3 към т. 3. УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РОДИНОЗНАНИЕ ЗА I КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>2</sup> Приложение № 9 към т. 9. УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РОДИНОЗНАНИЕ ЗА II КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>3</sup> Приложение № 10 към т. 10. УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ЧОВЕКЪТ И ОБЩЕСТВОТО ЗА III КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>4</sup> Приложение № 17 към т. 17. УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА V КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>5</sup> Приложение № 23 към т. 23 УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА VI КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>6</sup> Приложение № 25 към т. 25 УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА VII КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>7</sup> Приложение № 21 към т. 21 УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА VIII КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>8</sup> Приложение № 4 към т. 4 УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА IX КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА ПО РАМКОВИ УЧЕБНИ ПЛАНОВЕ).

<sup>9</sup> Приложение № 4 УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА X КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

<sup>10</sup> Приложение № 89 към т. 89 УЧЕБНА ПРОГРАМА ЗА ЕДИНАДЕСЕТИ И ДВАНАДЕСЕТИ КЛАС ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ (ПРОФИЛИРАНА ПОДГОТОВКА)

## REFERENCES

*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*// SP, № 12, 07.02.2006.)

*Cultural Heritage Act* // SP, № 19, 13.03.2009.)

RITHCIE, B. W., N. CARR & Chris COOPER. (2003) Managing Educational Tourism. Aspects of Tourism: 10, Chapter 1: An Introduction To Educational Tourism.

ТАБАКОВА, Krasimira. Metodika na obuchenieto po istoria: kurs lektsii. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski", 2013.

## TOURIST MODULES IN SUPPORT OF FORMAL EDUCATION IN BULGARIA

**Abstract.** The study examines the compilation of tourism modules for the curriculum of students from first to eleventh grades in Bulgarian schools in the interaction of three state management systems: cultural heritage - education - tourism in Bulgaria. Each of these systems is managed by state institutions that have a high degree of overlapping funding and responsibilities. The study proposes a methodology regarding their coordination through modules that correspond with satisfying the direct needs of the educational system and society. A methodology for inter-institutional cooperation for the development of educational tourism in Bulgaria is proposed. The current research is under project No. KP-06-N75/17 from 15.12.2023 on the topic “*Research of opportunities for the implementation and development of educational tourism in Bulgaria: Cultural heritage in support of formal education*”, financed by the National Science Fund to the Ministry of Education and Science.

**Keywords:** educational tourism, cultural heritage, school education

**JEL:** I:20

**Assist. Prof. Sonya Spasova, PhD**

University of Library Studies and Information Technologies  
Sofia, Bulgaria

E-mail: s.spasova@unibit.bg

**Assoc. Prof. Rumen Draganov, PhD**

ORCID: 0000-0002-0341-8598

University of Library Studies and Information Technologies  
Sofia, Bulgaria

E-mail: r.draganov@unibit.bg